

rat under. Götz står för traditionella värden, och han kämpar förgäves mot det rävspel som pågår i hans tid. Den riktiga Götz var egentligen en rovriddare och knappast särskilt hedervärd; i Goethes drama blir han istället en ädel rövare i Sturm und Drang-stil.

Den unge Werthers lidanden är en kort brevroman om hopplös förälskelse. Där finns ett känslösvall i äkta förromantisk anda. Goethe hade själv varit förälskad utan att kunna få rätt gensvar, och han hade läst om en ung man som begått självmord. I boken skriver Werther brev till en vän under drygt ett och ett halvt år. Tillsammans med en efterskrift av bokens ”utgivare” får vi alltså följa handlingen genom breven. Handlingen är enkel. Werther kommer till en liten stad och blir galet förälskad i Lotte; hon lever dock med den rätt träige Albert som hon senare gifter sig med. Efter en tid i en annan stad kommer Werther tillbaka och visar efter ett tag sin åtrå till Lotte. Han inser dock det omöjliga, lånar Alberts pistol och skjuter sig en kväll. Han begravs utan präst såsom självmördare.

Förromantikens teman får sin kulmen i romanen. *Känslökulten* höjs till nya nivåer: Werther är omåttligt kär, något han måste hålla inom sig eftersom Lotte är förlovad med Albert. Känslorna tar hans liv fullständigt i besittning, så starka är de. Det går så långt att han till slut begår självmord, inte av förlorad ära utan just för att hans känslor är för starka. Analysen av känslorna är mer ingående här än hos Richardson och Rousseau; Goethe fokuserar helt på Werthers känslor.

Individualitet och jagutlevelse är tydligt i boken. Subjektiviteten blir intensiv då vi bara får följa historien genom Werthers brev där han hela tiden berättar om sina känslotillstånd. Allting koncentreras på hans känslor och upplevelser. Omgivningen och romanens andra personer speglas helt genom Werthers känslor. *Upprorskänsla och utanförskap*: Werther följer sitt hjärta och inget annat. Han går emot både adelns och borgerskapets konventioner. Han bär utstickande kläder: gul väst och blå frack. Han njuter av ensamheten. Han slutar sitt jobb. Werther är en äkta Sturm und Drang-figur, en ung rebell.

Natursvärmeriet är jämte kärlekshistorien bokens centrum. Redan andra brevet skildrar en mystisk upplevelse av världsalltet genom naturen: skogen, solens strålar, gräset, örter, maskar och myggor – allt tar plats i hans hjärta, och då känner han ”närvaron av den allsmäktige” och en önskan att kunna ”få papperet att andas in allt detta, som så

kulmen = höjdpunkt

DEN UNGE
WERTHERS
LIDANDEN

FÖRRÖMANTISKA
TEMAN

James Dean (här i filmen *Jätten*). 1950-talets Werther, t.ex. i filmen *Ung rebell*: ingen förstår honom, egensinnig, melankolisk, känslomässig.

fullt och varmt lever i dig, så att det bleve en spegelbild av din själ, liksom din själ är en spegelbild av Guds oändlighet”. Det är en panteistisk idé där naturen, människans själ och Gud är ett. Naturupplevelserna följer ofta Werthers känslor. När han träffar Lotte första gången (16 juni) finns samma elektrifierande känsla i honom som i luften – det åskar, blixtrar och regnet strilar. Och när han är bekymrad, som i brevet 18 augusti, påminner naturen honom om död – ”Den oskyldigaste promenad kostar tusen stackars maskar livet; ett enda steg förstör myrornas mödosamt uppförda byggnader och trampar en hel liten värld ned i en ömklig grav.” Till svärmeriet för naturen hör beundran av det enkla och ursprungliga: trakten, Lotte, barn.

Bokens stil följer förromantikens brevroman. Men här får läsaren följa huvudpersonen mer intensivt. En viktig skillnad är också bokens längd. Richardsons *Pamela* och Rousseaus *Julie* är långa och pratiga; saker och ting ältas sida upp och ned. Goethes roman är inte ens 150 sidor lång. Boken är stramare, Goethe koncentrerar sig mer på det väsentliga. Det gör att man kommer Werthers känslor närmare.

Goethe skrev lyrik under hela sitt liv: kärleksdikter, naturdikter, idédikter, ballader, erotiska dikter etc. Hans tidiga dikter är i Sturm und Drang-stil. Dikten *Välkomst och avsked* handlar om älskarens nattfärd till sin älskade. Här syns Goethes förmåga att levandegöra och dramatisera känslorna: naturen och natten är levande och hotfull, men diktjagets puls slår lika mycket p.g.a. livskänslan av kärlek som av skräck. Här de första två stroforna.

Mitt hjärta slog, till häst, ja ila!
Det var knappt tänkt, så var det sant.
Och jorden vaggades till vila,
och natten höljde bergens brant.
Ren stod där eken svept i diset,
gigantiskt hög med jättestam,
och bakom snåren där och riset
stack mörkrets svarta ögon fram.

Ur slöjan bakom molnkonturen
bröt månen fram med sorgset ljus,
och vinden lätt på vingar burens
grep örat med sitt trolska sus.
Väl vävde natten skräckens tågor,
men modet svällde, livet sjöd.
I mina ådror vilka lågor!
Ja, i mitt hjärta vilken glöd!
(övers Nils Johansson)

Även i balladen *Älvkungen* är naturen dramatisk och skrämmande. I *Vandarens stormsång* blir den karga naturen mild och ljuv för den geniala poeten. Hans mest berömda dikt är *Vandarens aftonsång* (som Goethe kallade ”En likadan” eftersom han tidigare hade skrivit en dikt med samma namn). Han skrev ned dikten på väggen i en jaktstuga under en vandring. Här är naturen lugnande och rofylld istället för skrämmande.

ren = redan

LYRIK